

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ФАНЛАР АКАДЕМИЯСИ
ЎЗБЕК ТИЛИ, АДАБИЁТИ ВА ФОЛЬКЛОРИ ИНСТИТУТИ
АЛИШЕР НАВОИЙ НОМИДАГИ ДАВЛАТ АДАБИЁТ МУЗЕЙИ**

**АКАДЕМИК
НАИМ ФОТИХОВИЧ КАРИМОВНИНГ
90 ЙИЛЛИГИГА БАҒИШЛАНГАН**

ЎЗБЕК АДАБИЁТШУНОСЛИГИНИНГ ДОЛЗАРЪ МАСАЛАЛАРИ

**мавзусидаги халқаро илмий-амалий анжуман
МАТЕРИАЛЛАРИ**

**Тошкент
“FIRDAVS-SHOH”
2022**

УЎК 821.512.133.08-03
КБК 84 (5У)

“Ўзбек адабиётшунослигининг долзарб масалалари” мавзусидаги халқаро илмий-амалий анжуман материаллари. [Матн]. – Тошкент: “Firdavs-shoh” нашриёти, 2022 й., – 568 б.

Ушбу тўпламга Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси академиги, Ўзбекистон Республикаси фан арбоби, Давлат мукофоти соҳиби Наим Фотиҳович Каримовнинг 90 йиллик юбилейига бағишлаб Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси Ўзбек тили, адабиёти ва фольклори институти ҳамда Алишер Навоий номидаги давлат Адабиёт музейи ҳамкорликда ўтказаетган “ЎЗБЕК АДАБИЁТ-ШУНОСЛИГИНИНГ ДОЛЗАРБ МАСАЛАЛАРИ” мавзусидаги халқаро илмий-амалий анжуман материаллари киритилган.

Тўплам икки бўлимдан иборат. Биринчи бўлимдан Наим Каримов ҳаёти ва ижодий фаолиятига бағишланган мақолалар ўрин олган. Иккинчи бўлимга эса адабиётшунослигимиздаги турли мавзулар тадқиқига бағишланган мақолалар киритилган.

Масъул муҳаррирлар
Низомиддин МАҲМУДОВ,
Жаббор ЭШОНҚУЛОВ

Таҳрир хайъати
Улуғбек ҲАМДАМОВ,
Сувон МЕЛИЕВ,
Мақсуд АСАДОВ,
Раҳматулла БАРАКАЕВ,
Санобар ТЎЛАГАНОВА,
Марҳабо ҚЎЧҚОРОВА,
Манзура ОТАЖОНОВА,
Шаҳноза НАЗАРОВА

Тўплаб нашрга тайёрловчи
Анвар АЛЛАМБЕРГЕНОВ

Тақризчилар
Ҳамидулла БОЛТАБОЕВ,
Филология фанлари доктори, профессор;
Баҳодир КАРИМОВ,
Филология фанлари доктори, профессор.

ISBN 978 9943 8752-6-5

© Ж.А. Баҳадиров, 2022
© “Firdavs-shoh” нашриёти, 2022

МУНДАРИЖА

1. Иброҳим Ғафуров. Ҳар қанча фахрлансам, арзийди.....	8
2. Хуршид Дўстмуҳаммад. Адабиётимизнинг “Олтин даври”: тадқиқот давом этади.....	10
3. Шухрат Ризаев. Адабиётшунослигимиз дарғаси.....	17
4. Йўлдош Солижонов. Кенг қамровли олим	19
5. Almaz Ülvı Binnatova. Naim Kərimov ömürlündə kamilliyə gedən yolun naxışları	22
6. Ҳамидулла Болтабоев. Олимлик қисмати.....	25
7. Жаббор Эшонқулов. Бир асрлик бадий тафаккур қомуси	29
8. Эркин Аъзам. Келажак одами.....	34
9. Улуғбек Ҳамдам. Адабиётни қисмат билган олим.....	35
10. Акбар Сабирдинов. Юртнинг ардоқли олими.....	41
11. Сувон Мели. Патриарх	47
12. Баҳодир Каримов. Шахсиятлар сабоғи.....	56
13. Нурбой Жабборов. Илм заҳматидан топилган шараф.....	61
14. Қурдош Қаҳрамонов. Ўтиш даври жараёни ва мунаққид ёндашуви	64
15. Шомирза Турдимов. Наим Каримов – ҳайрат фарзанди	68
16. Исломжон Ёқубов. Ёндашувлар синтези ва поэтик ифода ракурслари.....	70
17. Шоира Аҳмедова. Наим Каримов Ойбек ижодининг тарғиботчиси сифатида.....	82
18. Абдуҳамид Холмуродов. Нуқтадон танқидчи, заҳматкаш олим.....	89
19. Санобар Тўлаганова. “Камол”ни касб этган олим.....	94
20. Марҳабо Қўчқорова. Титан олим.....	97
21. Пошшажон Кенжаева. Ўзбек адабиётига бахшида умр	102
22. Лайло Шарипова. Олимларнинг устози	104
23. Мақсуд Асадов. Ҳаёт ва ижод йўли.....	106
24. Абдулла Улуғов. Замонлар саҳнини ёритган нур	109
25. Обиджон Каримов. Адабиётшунослик илмининг забардаст олими	116
26. Шахло Ҳожиева. Наим Каримов – Чўлпоншунос	119
27. Меҳрибон Ёдгорова. “Усмон Носир” маърифий-биографик романи тўғрисида	124
28. Гулбаҳор Бекташева. Жадид адабиётшунослиги тараққиётида Наим Каримовнинг ўрни	126
29. Зулҳумор Мухторжонова. Ойбекшунос олим фаолиятига бир назар.....	129
30. Nigora Uralova. Qutlug‘ yosh ostonasida (Akademik Naim Karimov bilan suhbat).....	132
31. Турсун Али. Устоз	143

32. Мухтор Худойкулов. Жадидлар матбуотида ҳажвий публицистика	144
33. Дилмурод Қуронов. Г.Шенгели – Чўлпон таржимони.....	154
34. Нурбой Жабборов. Беҳбудий ва Туркистонда таълим ислоҳоти.....	158
35. Вели Саваш Йелок. Аҳмед Ҳамди Танпинар ижодига бир назар.....	165
36. Улуғбек Ҳамдамов. Ўлжас Сулаймонов ижодига бир назар.....	171
37. Узоқ Жўракулов. Ростгўй шоир	179
38. Қулдош Пардаев. “Ал-ислоҳ” журналида (1915-1918) адабиёт материаллари.....	185
39. Муқаддас Тожибоева. Мўминжон Тошқиннинг “Эски мактаб турмуши ёки толиб” асари хусусида	192
40. Санобар Тўлаганова. “Занжирбанд шер”ни юрагига сиғдирган шоира.....	198
41. Мархабо Қўчқорова. “Сенга қайтмоқдаман, шеърят!” ёхуд Қутлибека Раҳимбоева ҳаёти ва ижодига чизгилар.....	206
42. Манзура Отажонова. Мифик сюжет ва роман композицион қурилиши.....	214
43. Умида Расулова. Ҳозирги ўзбек шеърлятидаги поэтик изланишлар	222
44. Nasiba Sabirova. Xorazm dostonchiligi rivojida baxshichilik an’alarining ahamiyati	226
45. Башорат Жамилова. Автобиографик–диалогик қиссаларнинг бадиий-композицион, синкретик хусусиятлари	232
46. Adiba Davlatova, Dilnoza Tadjiboyeva. Abdulla Oripov she’riyatida diniy-axloqiy mezonlar	240
47. Эргаш Очилов. Ҳассос шоирнинг ҳаяжонли шеърлари.....	236
48. Олим Олтинбек. “Айтилмаган бир сўзим бор бўғзимда...”	247
49. Саъдулла Матякупов. Лирикада бадиий коммуникация омиллари	250
50. Илҳомбек Қурбанбаев. Поэтик нутқда лаконизм воситачилик роли	257
51. Обиджон Каримов, Акрамжон Ҳамдамов. Абдулла Орипов шеърлятида халқ оғзаки ижоди анъаналарининг талқини.....	259
52. Тозагул Матёқубова. Ғафур Ғуломнинг ижодий феномени.....	263
53. Мусо Тожибоев. Бадиий таржимада фразеологик бирликлар ва поэтик реалияларнинг герменевтик имкониятлари	268
54. Йўлдош Раҳматов. Халқ қўшиқлари, мақол ва руҳий кечинма.....	275
55. Manzura Pirnazarova, Bekposhsha Ahmedova. G’afur G’ulom hayoti va ijodini o’rganish	279
56. Nasiba Djumaniyazova. Ichdim g’am mayin.....	284

57. Манзура Пирназарова. “Минг бир ёғду” маърифий достони ҳақида	287
58. Нодира Соатова. Шухратнинг “Қўша қаринглар” комедиясида халқона пафоснинг эстетик моҳияти	291
59. Айимхан Эшниязова. Йил ҳикоялари тадқиқи	297
60. Махфуза Туйчиева. “Ўтган кунлар” танқиди хусусида	302
61. Ҳулкар Мухаммедова. Адибалар насри Маргарет Олифант ижоди талқинида	305
62. Дилафруз Абдуллаева. Гада ас-самман ва Зулфия Қуролбой қизи ижодида “социум аёл” концепти	310
63. Анвар Алламбергенов. Олим Отахон ижодининг айрим ўзигахослиги хусусида	317
64. Махсума Дехқонова. Танқид тарихи	320
65. Озодахон Болтабоева. Мулла Йўлдош Хилватийнинг “Мавлуди шариф” асари композицияси хусусида	322
66. Дилрабо Игамуратова. Болалар насри таржимасида фразеологизмларнинг қайта яратилиши	327
67. Нигора Холматова. Ижодкор дунёқарашининг шаклланиши	332
68. Баҳор Тўраева. Ретроспекция—хотиранинг ижодий-эстетик моҳиятини ёритишда ёзувчилар услубидаги оригиналлик	337
69. Рухсора Тулабаева. Худойберди Тўхтабоев “Мунгли кўзлар” романида ижтимоий муҳитнинг таъсири масаласи	345
70. Миролимбек Хамидов, Хуршидахон Комилова. Давлати — қалб шеъри ва эски танбур	349
71. Нодира Холикова. “Янги йўл” журналида хотин-қизлар маърифатига доир масалаларнинг ёритилиши	353
72. Феруза Бурханова. Уч ҳикоя таҳлилига доир	359
73. Nilufar Mirsaidova. Turkistonda milliy uygʻonish harakati	363
74. Тўлқин Сайдалиев, Малоҳат Бадалбаева. Ўзбек характери — бадиий образлар мисолида	369
75. Фаррух Темиров. Садриддин Айний — Бухородаги жадидчилик ҳаракатининг йирик намояндаси	373
76. Гулноза Орипова. Мустақиллик даври ўзбек лирикасида анъана ва янгиланиш	376
77. Насима Қодирова. Эркин Воҳидовнинг мунаққидлик маҳорати	381
78. Барно Мирзаева. Илм ва маърифатда ўрнаклик	384
79. Дилнавоз Салимова. Ойдин Ҳожиева шеъриятида поэтик тафаккур	388
80. Ферузахон Каримова. Эркин Аъзам асарларидаги ички нутқнинг баъзи хусусиятларига доир	392
81. Гулбаҳор Назарова. Алишер Навоий ҳамда Уильям Шекспир ижодида пари (соҳира) мифологик образи талқини	395

82. Нодира Мансурова. Жаҳон адабиётида магик реализм тараққиёти	400
83. Нигора Уралова. Тарихий ҳақиқат ва бадиий тасвир	404
84. Zuhra Azilova. She'riy tarjimada harfiy san'atlar in'ikosi	410
85. Ro'zigul Jumaniyazova. "Xorazm fojiasi" qissasida shoh va shoir obrazining badiiy talqini xususida ba'zi mulohazalar.....	413
86. Зебо Сабирова. Замонавий шеърятга бир назар.....	417
87. Гулбаҳор Эрназарова. Замонавий ўзбек шеърятида тасаввуфий талқинлар.....	421
88. Muyiba Otamuratova. Qog'ozga to'kilgan qalb tug'yonlari	425
89. Муслимбек Алижонов. Жадид адабиёти ва Ғози Юнус	428
90. Шахноза Назарова. Хуррият йўли	433
91. Mahliyo Elboyeva. Bolalar adabiyotini o'qitishda noan'anaviy ta'lim metodlari asosida o'rganish	437
92. Манзура Абдуллаева. Шоир Ҳайратий "Саёҳатнома"сида лингвомаданий ифодалар.....	441
93. Шахноза Мухитдиновна. Хожанинг "Мақсад ул-Атвор" достони бадиияти	445
94. Мухлиса Ҳафизова. Ғафур Ғулом ва Эркин Воҳидов: устоз-шогирдлик анъаналари	449
95. Shoxista Axmedova. "Haqqush qichqirig'i" dostoni qo'lyozmasi haqida	453
96. Ozoda Ochilova. "Shahidlar shohi" qissasida Shayx Najmiddin Kubro obrazi.....	456
97. Севинчой Ёқубова. Пари образи поэтик ифодаси билан боғлиқ янги ланишлар.....	461
98. Shaxnoza Azimjonova. Usmon Nosir adabiy portretini yaratish mahorati.....	465
99. Quvonch Mamiraliyev. O'zbek modern she'riyatida folklorizmlar yoxud badiiy modifikatsiya ko'rinishlari	468
100. Моҳира Отабоева. "Нонсенс" асарни таржима қилиш масаласи.....	473
101. Олимжон Жумабоев. Рамзларда умр ва тақдирнинг бадиий-фалсафий ифодаси	477
102. Амонкелди Ахматов. Бухоро адабий муҳити тарихи (1955-1965 йиллар).....	481
103. Нафиса Каримова. "Адабиёт қоидалари" асарида ижод лабораторияси унсурлари	485
104. Elmurod Jumayev. Nurali Qobulning "Jon va shon talvasasi" romanida Amir Temur obrazi talqini	489
105. Сарварбек Олимжонов. Улуғбек Ҳамдам насрининг услубий хусусиятлари	493
106. Барчин Шукурова. Лукмон Бўрихоннинг "Имом Мотуридий" романида комил шахс талқини.....	499

82. Нодира Мансурова. Жаҳон адабиётида магик реализм тараққиёти	400
83. Нигора Уралова. Тарихий ҳақиқат ва бадиий тасвир	404
84. Zuhra Azilova. She'riy tarjimada harfiy san'atlar in'ikosi	410
85. Ro'zigul Jumaniyazova. "Xorazm fojiasi" qissasida shoh va shoir obrazining badiiy talqini xususida ba'zi mulohazalar.....	413
86. Зебо Сабирова. Замонавий шеърятга бир назар.....	417
87. Гулбаҳор Эрназарова. Замонавий ўзбек шеърятида тасаввувий талқинлар.....	421
88. Muyiba Otamuratova. Qog'ozga to'kilgan qalb tug'yonlari	425
89. Муслимбек Алижонов. Жадид адабиёти ва Ғози Юнус	428
90. Шахноза Назарова. Хуррият йўли	433
91. Mahliyo Elboyeva. Bolalar adabiyotini o'qitishda noan'anaviy ta'lim metodlari asosida o'rganish	437
92. Манзура Абдуллаева. Шоир Ҳайратий "Саёҳатнома"сида лингвомаданий ифодалар.....	441
93. Шахноза Мухитдиновна. Хожанинг "Мақсад ул-Атвор" достони бадиияти	445
94. Мухлиса Ҳафизова. Ғафур Ғулом ва Эркин Воҳидов: устоз-шогирдлик анъаналари	449
95. Shoxista Axmedova. "Haqqush qichqirig'i" dostoni qo'lyozmasi haqida	453
96. Ozoda Ochilova. "Shahidlar shohi" qissasida Shayx Najmiddin Kubro obrazi.....	456
97. Севинчой Ёқубова. Пари образи поэтик ифодаси билан боғлиқ янги ланишлар.....	461
98. Shaxnoza Azimjonova. Usmon Nosir adabiy portretini yaratish mahorati.....	465
99. Quvonch Mamiraliyev. O'zbek modern she'riyatida folklorizmlar yoxud badiiy modifikatsiya ko'rinishlari	468
100. Моҳира Отабоева. "Нонсенс" асарни таржима қилиш масаласи.....	473
101. Олимжон Жумабоев. Рамзларда умр ва тақдирнинг бадиий-фалсафий ифодаси	477
102. Амонкелди Ахматов. Бухоро адабий муҳити тарихи (1955-1965 йиллар).....	481
103. Нафиса Каримова. "Адабиёт қоидалари" асарида ижод лабораторияси унсурлари	485
104. Elmurod Jumayev. Nurali Qobulning "Jon va shon talvasasi" romanida Amir Temur obrazi talqini	489
105. Сарварбек Олимжонов. Улуғбек Ҳамдам насрининг услубий хусусиятлари	493
106. Барчин Шукурова. Лукмон Бўрихоннинг "Имом Мотуридий" романида комил шахс талқини.....	499

107. Nilufar Atajanova. Hozirgi zamon jahon va o'zbek she'riyatidagi shakliy-uslubiy izlanishlar	503
108. Дониёр Жуманиязов. Сирожиддин Саййид ижодида кўнгил образи	506
109. Малика Фаилова. Усмон Азим ижодида бир сюжетнинг турли талқинлари.....	509
110. Boburmirzo Iminjanov, Nurchehra Iminjanova. Usmon Nosir she'riyatida sifat so'z turkumiga oid so'zlarning qo'llanilishi va tahlili.....	516
111. Зилола Жамолова. Адабий обзorda шеърят таҳлили.....	519
112. Shahzoda Mirsharipova. Tarixiy romanda Bibixonim obrazi talqini.....	522
113. Нигора Ашурова. Рисолат Ҳайдарова асарларида аёл қалб кечинмалари тасвири	526
114. Shukurjon Zaripova “Badiiy so'z estetikasi” tadqiqoti xususida.....	531
115. Sevara Tursunova. “O'zbekim” va Sharof Rashidov.....	534
116. Sohiba Arzikulova. Oybek ijodida Cho'lpon yog'dusi.....	538
117. Наима Алиқулова. “Тазкираи Мажзуб Намангоний”да Мусохон Дахбидий зикри.....	542
118. Sharofat Ismoilova. Qo'qon adabiy muhitida hikmatnavis sulola vakillari.....	546
119. Sadoqat Otamuratova. Shermuhammad Munis ijodida ko'ngil, sham' va parvona obrazlari	550
120. Дадахон Мухаммадиев. Асардаги яхлит кўчимлар ёхуд “шеър-метафора”	553
121. Lochinbek Axmadaliyev. “Tazkirai Qayyumiy” – XX asr o'zbek adabiyotshunosligining bebaho namunasi	556
122. Nurjahon Qayumberdiyeva. Yosh shoirlar ijodida modifikatsiya ifodasi.....	561
123. O'g'iloy Ahmadaliyeva. Milliy ma'rifat rahnamosi haqida yangi risola	564

BOLALAR ADABIYOTINI O'QITISHDA NOAN'ANAVIY TA'LIM METODLARI ASOSIDA O'RGANISH

Mahliyo ELBOYEVA,

*Alisher Navoiy nomidagi o'zbek tili va adabiyoti
universiteti stajyor-o'qituvchisi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada bolalar adabiyotini o'qitishning noan'anaviy ta'lim metodlari asosida o'rganish masalasi qo'yilgan. Bu metod orqali dars jarayonini tashkillashtirish, darsning samaradorligini ta'minlash bilan birga bolani mustaqil fikr yuritishga, fikrni jamlashga o'rgatadi.

Kalit so'zlar: Noan'anaviy ta'lim, texnologiya, modellashtirish, tadqiqot, loyihalash metod.

Bolalar adabiyoti darslariga noan'anaviy darslarni olib kirish va uni ta'lim mazmuniga singdirish, dars o'tishning yangi-yangi usullarini topish, Davlat ta'lim standartlari talablarini bajarishga zamin yaratadi. Adabiyot darslarida noan'anaviy metodlardan foydalanish dars samaradorligini hamda bolaning darsga bo'lgan qiziqishini orttiradi. Bolalar adabiyotiga oid yaratilgan ko'pgina asarlar kinofilmlar, multifilmlar tarzida televidenyada namoyish etilgan. Shuning uchun bolada bu asarni ko'rganman, bilaman degan noto'g'ri tushuncha paydo bo'ladi va u asarning badiiy qimmatidan bebahra qoladi. Bunday ma'naviy tanballikdan qutulish uchun o'qituvchi o'quvchining e'tiborini jalb qila oladigan metodlardan foydalanib dars o'tishi, ekranda ko'rsatilmagan, faqat so'zdagina aks etgan jihatlarga urg'u berishi maqsadga muvofiq. Shu maqsadda zamonaviy pedagogik texnologiyalarni fanga olib kirish bugungi kundagi aniq maqsadlarimizdan biri hisoblanadi. Zotan, ta'lim har doim takomil va yangilanishga mushtoqdir. Shuning uchun, iloji boricha, ta'limning yangi usullari ustida izlanishimiz talab etiladi. Chunki, o'quvchilarga ham bir xil usuldagi darslar yoqmaydi, ularni zeriktiradi. Bolani zeriktirmaslik uchun dars o'tishning turli xil usullaridan foydalanish darsning samarador o'tishini ta'minlaydi. Dars jarayonida notiqlik, suhbat, hikoya, mustaqil ish, yozma ish, zamon bilan bog'lash, mustaqil fikrga tayanish shakllariga katta e'tibor berishimiz lozim. Har bir o'tilayotgan darsga o'quvchilar tomonidan berilayotgan baho biz uchun muhim va qadrlidir.

Bu borada noan'anaviy darsning asosiy yo'nalishlari:

- a) O'quvchilarga mustaqil fikr yurishni o'rgatish ;
- b) O'quvchini fikrini bir nuqtaga jamlash;
- c) O'quvchilarda fan asoslari, yutuqlari to'g'risida aniq tushuncha hosil qilish;
- d) Olgan bilimlarni amaliyotda qo'llash va boshqalarga o'rgatish va hokozo...

Darhaqiqat, darsni noan'anaviy ta'lim metodi asosida tashkil qilarkanmiz, eng avvalo, bir savol tug'iladi noan'anaviy ta'lim texnologiyasi nima? Ushbu tushunchani yaxshi o'rganib olishimiz, darsimiz samaradorligini hamda

bolajonlarimiz savodxonligini oshirishimizga yana ham katta yordam beradi. [D.A.Axatova. 1:49];

Noan'anaviy ta'lim texnologiyasi – muayyan muddatga mo'ljallangan, ta'lim jarayoni markazida o'quvchi shaxshi bo'lib, o'qitishning zamonaviy shakli, faol o'qitish metodlari va zamonaviy didaktik vositalarning majmuini ta'lim-tarbiya ishidan ko'zlangan maqsad va kafolatlangan natijaga erishishga yo'naltirishdir. Noan'anaviy ta'lim texnologiyasi an'anaviy ta'lim texnologiyasidan farq qilib, o'quvchilarning bilish imkoniyatlarini rivojlanishiga sharoit yaratadi, mustaqil ishlashlariga alohida e'tibor beriladi, bilish faoliyatlari izlanuvchan va ijodiy xarekterga ega bo'ladi. Noan'anaviy ta'lim texnologiyasi o'z navbatida uchga bo'linadi: [Saidova G.2:53];

- **Hamkorlikda o'rganish**

- **Modellashtirish**

- **Tadqiqot (loyiha)**

Hamkorlikda o'rganish – o'quvchilarning bilimini o'zlashtirish, singdirish, mustahkamlash bo'yicha reproduktiv faoliyatini ta'minlovchi, mahorat va malakani ketma-ketlik bo'yicha o'quvchining bevosita boshchiligida ishga solishni tashkil etishga asoslangan o'qitish va bilim olishdir. U o'quvchilarning mustaqil guruhlarda ishlashi evaziga ta'lim olishni ko'zda tutadigan metodlardan iborat. Bularga kitob bilan ishlash, o'quv suhbat, davra suhbat, aqliy hujum, kichik guruhlarda ishlash, bahs-munozara kabi metodlarni kiritish mumkin.

Bolalar adabiyotini o'rgatishda, hamkorlikda o'qitish texnologiyasidan foydalanish bir muncha afzalliklarni keltirib chiqaradi. Bu texnologiya orqali bolalar bilan ishlash, ularni o'zaro hamkorlikga chorlash, birga fikr yuritish, o'z-o'zini boshqarish kabi harakatlarni o'rgatadi, hamda o'qituvchining vaqtini tejashni va darsdan yaxshi natija olishni amalga oshirishda yordam beradi. Hamkorlikda o'qitish g'oyasi turli mamlakatlarda ishlab chiqilgan. Xususan, Amerikada J.Xopkins universiteti professori – R.Slavin, Minnesot universiteti professori – R.Jonson, D.Jonson, Kaliforniya universiteti professori – Sh.Sharon tomonidan ishlab chiqilgan. Amerika olimlari tomonidan ishlab chiqilgan hamkorlikda o'qitish, asosan o'quvchilarda DTS va fan dasturida qayd etilgan bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirish, Isroil va Yevropa olimlari tomonidan tavsiya etilgan hamkorlikda o'qitish, yuqorida qayd etilganidek, ko'proq o'quvchilar tomonidan o'quv materialini qayta ishlash, loyihalash faoliyatini rivojlantirish, o'quv bahsi va munozaralar o'tkazish nazarda tutiladi. Mazkur g'oyalar bir-birini to'ldiradi, didaktik jihatdan boyitadi va bir-birini taqozo etadi. Hamkorlikda o'qitish texnologiyasi Buyuk Britaniya, Germaniya, Avstraliya, Niderlandiya, Yaponiya, Isroil mamlakatlari ta'lim muassasalarida 1970-yildan boshlab keng qo'llanila boshlagan.[D.A.Axatova. 1:37];

Hamkorlikda o'qitish texnologiyasi mualliflaridan biri bo'lgan R.Slavin ta'kidlashicha, o'quvchilarga topshiriqlarni hamkorlikda bajarish uchun ko'rsatma berilishi yetarli emas. O'quvchilar tom ma'nodagi hamkorlik, har bir o'quvchining qo'lga kiritgan muvafaqqiyatidan quvonish, bir-biriga sidqidildan yordam berish hissi, qulay ijtimoiy-psixologik muhit vujudga kelishi zarur. Mazkur texnologiya

o'quvchilarning bilimlarini o'zlashtirish sifatini aniqlashda ularni bir-biri bilan emas, balki har bir o'quvchining kundalik natijasi avval qo'lga kiritgan natija bilan taqqoslanadi. Shundagina o'quvchilar o'zining dars davomida erishgan natijasi jamoaga foyda keltirishini anglagan holda mas'uliyatni his qilib, ko'proq izlanishga, bilim, ko'nikma va malakalarni o'zlashtirishga intiladi.[Barakayev R. 3:54];

Hamkorlikdagi o'qitish texnologiyasi bolalar adabiyotini o'rganishda yana ham soddaroq, bolaga tez yetib boradigan hamda bolaning mustaqil izlanishiga turtki bo'ladigan, asosiy metodlardan hisoblanadi. O'ylaymizki ushbu metod bolalar adabiyotini o'rganishda ko'zlagan maqsadimizga yetishda ko'mak beradi. Shuni ham ta'kidlab o'tishim kerakki, ta'lim texnologiyalarini tanlash va amalga oshirishda bolalarning o'quv bilish faoliyatlarini e'tiborga olish lozim. Amaliyotdagi oddiy qoida shu haqda guvohlik beradiki, yangi tushunchalar berish tipidagi darslarning dastlabki 7-10 daqiqasida bolalarga yangi bilimlarni berish amalga oshiriladi, keyin esa bahs-munozara, kichik guruhlarda ishlash va boshqa shu kabi noan'anaviy metodlarni amalga oshirish orqali berilgan bilim mustahkamlanishi lozim. Bolalarning o'zlashtirish darajasiga o'qitish metodlarining ta'siri darajasini ko'rib chiqamiz:

- 1) Ma'ruza – eshitganimizning 5%
- 2) O'qish – o'qiganimizning 10%
- 3) Videousul, namoyish –ko'rganimizning 20%
- 4) Tajribani namoyish qilish-ko'rgan va eshitganimizning 30%
- 5) Bahs-munozara-muhokama qilganimizning 40%
- 6) Mashqlar-o'qigan, yozgan, gapirganimizning 50%
- 7) Ishbop o'yin, kichik guruhlarda ishlash, loyihalash-mustaqil o'qiganimizning, tahlil va muhokama qilganimizning, himoya va namoyish qilganimizning 75%.
- 8) Yo'naltiruvchi matn, muommoli vaziyat, boshqalarni o'qitish-mustaqil o'rganganimizning, tahlil va muhokama qilganimizning, boshqalarni o'qitgan narsalarimizning 90%

Yuqoridagi ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, dars jarayonida noan'anaviy metodlar qo'llanganda, o'quvchilarning ya'ni bolalarning axborotni eslab qolish ko'rsatkichining eng yuqori darajasi 30%ni tashkil etar ekan. [G.Alimova, Z.Nishonava.4:38-41]; Noan'anaviy metodlar qo'llanilganda esa, bolalarning axborotlarni o'zlashtirish darajasi yanada ortib bordi. Bolalar adabiyotini o'qitishda biz o'quv faoliyatining harakatida maqsadning barcha komponentlari amalga oshar ekan, turli metodlarni birgalikda qo'llash zarur, shuning uchun metod tanlashda eng asosiy omil bo'lib, o'quv mashg'ulotining didaktik vazifasi xizmat qiladi. Bundan tashqari metodlarni tanlashda o'quvchilarning ya'ni bolalarning soni, ularning o'quv imkoniyatlari, ta'limning davomiyligi, o'quv moddiy sharoitlar va o'qituvchining mahoratiga bog'liq. Masalan, 5-sinf o'quvchisiga ertaklar mavzusini o'tganimizda uni o'qib bersak bola dars davomida zerikishi va toki ertak oxiriga yetgungacha uning diqqati bo'linib bola xotirasida qolmasligi mumkin. Agar biz shuni bolaga turli xil rolli o'yinlar vositasida bo'lib bergan

holda hamda hamkorlikda o'qitish texnologiyasidan foydalangan holda ertaklar mavzusini o'tsak o'ylaymanki, bola xotirasida ertakning ma'lum bir qismi saqlanib qoladi. Tadqiqot - o'quvchilar tomonidan muommoni tushunish va yechish, mustaqil bilim olishlarini kuchaytiradigan va shunga undaydigan usullar yig'indisidan iboratdir.

Tadqiqotning maqsadi dars jarayonida o'quvchilarda savol qo'yish va ularga javob izlashida qiziqishini uyg'otishga qaratilgandir. Unda o'qitish o'quvchilarni amaliy izlanish jarayonida bevosita qatnashishini ta'minlaydi.

Bularga muommoli vaziyat, loyihalash metodi, mustaqil izlanish, yo'naltiruvchi matn kabi metodlar kiradi.

Xulosa o'rinda shuni aytishim kerakki, noan'anaviy ta'lim metodlari asosida bolalar adabiyotini o'rganish har tomonlama kutilgan natijani beradi. Birinchidan, bolada mustaqil harakat qilish, mustaqil fikr ortadi. Ikkinchidan, bolada darsni o'zlashtirishning foiz ko'rsatkichlari ham ma'lum miqdorda yuqori bo'ladi. Qo'llanilgan ta'lim texnologiyasi bo'yicha metodlar fanni yana ham qiziqarliroq shaklda tashkil etishga hamda bolaning diqqatini jalb qilishda o'qituvchiga katta yordam beradi. Shu o'rinda ta'kidlab o'tish ham kerakki, ushbu yuqorida keltirib o'tilgan ta'lim metodlari asosida darsni to'g'ri tashkil etish o'qituvchidan yuqori darajadagi pedagogik mahoratni talab qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Boshlang'ich ta'limda zamonaviy pedagogik texnologiyalar. O'quv-uslubiy qo'llanma. D.A.Axatova 47-49-betlar

2. Saidova Gulasal. Boshlang'ich sinf o'qish darslarida interaktiv metodlardan foydalanish. Magistrlik dissertatsiyasi. Nukus-2012 ;53-56-betlar

3. Barakayev R. Jonajonim she'riyat. - T.: Cho'lpon: 1998.54-60-betlar

4. G.Alimova, Z.Nishonava. Bolalar psixalogiyasi va uni o'qitish metodikasi. G. – T.: 2006.38-41-betlar

ШОИР ҲАЙРАТИЙ “САЁҲАТНОМА”СИДА ЛИНГВОМАДАНИЙ ИФОДАЛАР

Манзура АБДУЛЛАЕВА,
НамДУ таянч докторанти

Аннотация. Ушбу мақолада шоир Ҳайратийнинг “Саёҳатнома”си лингвокультурологик таҳлилдан ўтказилади. Асаридаги лингвомаданий сўзларнинг санъаткорона қўлланилиши ёрқин мисоллар орқали исботланади.

Калит сўзлар. Лингвомаданий сўзлар, адабиёт, радиф, лексика, ундов сўз, тил илми, ғазал, мурабба, мухаммас, фард, лингвокультурологик қатлам, рамз.

Ўзбек мумтоз адабиётида саёҳатнома жанри тараққиётига муносиб ҳисса қўшган ижодкорлар қаторида Умрзоқ Холбой ўғли Ҳайратий (1845-1915)нинг ўзига хос ўрни бор дейишга ҳар жиҳатдан ҳақлимиз. Чунки, у : “...кўп марта водийдаги Қўқон, Марғилон, Исфара, Шоҳимардон, Ўш, Андижон, Арслонбоб ва Почча Ота каби жойларга саёҳат қилган ва улар ҳақида чиройли шеърӣ мисралар яратган”. [Орифбоев Д. Шоир Ҳайрат Тўрақўрғоний. “Машъал” газетаси 1:4]

Улардан фақат “Тўрақўрғондан Почча Отага” саёҳат таассуротлари акс эттирилган 48 банд - 240 сатрли мазкур асарда XX аср бошларидаги ўлкамиз манзаралари ва халқимиз ҳаёти акс эттирилган. “Қадрдонлар даврасида, табиат кучоғида кечган етти кун хаш-паш дегунча ўтди-ю кетди. Кўнгилларга солган завқу шавқи ширин хотирага айланди. Шоир Ҳайратий буни саёҳатнома сатрларига сингдириб, қоғозга муҳрлади.” [Содиқ Сайхун. Тўрақўрғон Ҳайрати 2:16]

Биз шу ягона қўлёзма нусхадан [Содиқ Сайхун 2:19] фойдаланган ҳолда асарнинг лингвокультурологик таҳлиliga тўхтаб ўтамиз. Аслида бундай ўрганиш ўзбек тилшунослигида янги йўналиш. Лекин дунё тилшунослигида анчадан буён таомилда. Инчунин, бадий ифодаларга ниҳоятда бой ўзбек адабиёти керагича тадқиқот объекти бўла олади. Шу жумладан, ушбу асар ҳам. Ахир унинг муаллифи соҳиби девон шоирлар сирасига киради. Бадий маҳорат бобидаги зукколиги ўзбек тили сўзлари қатламини жуда яхши билиши ва керакли ўринларда моҳирона қўллагани яққол сезилиб туради.

Мутахассис олимларнинг таъкилашича: “Лингвокультурология тилни маданиятнинг феномени, маданиятни ташувчиси сифатида ўрганади. Маданиятни тилдан фойдаланувчи инсон яратади. Лингвокультурологиянинг объекти лингвистика ва культурология, этнография ва психолингвистика сингари қатор фундаментал фанларнинг кесишмасида жойланади”. [Маслова Лингвокультурология 4:5]

Тез-тез кўзга ташланадиган ҳолат маданий сўзларнинг турли шаклларда, яъни синоним тарзида маъно ифодалаш учун қўллангандир. Энг муҳими, бадий жиҳатига эътибор яққол намоён қилинган десак ҳам асло